

МУЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ УЧЕНИКА У МЛАЂИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Јелена Сладојевић
Маријана Митровић
Љиљана Текић
Јелена Петровић

Апстракт : Основна школа је место где се стварају будући љубитељи уметности, изграђених естетских и етичких ставова, а као слушаоци или извођачи аматери активни учесници културно-уметничког живота своје средине. У формирању овакве личности значајно је рано и правилно усмеравање младих према музици. Због тога настави музичке културе у основној школи треба да припадне значајно место. Поред садржаја предвиђених наставним планом и програмом и наставник својим радом треба томе да допринесе. Музика има огроман значај за развој сваког детета. Она утиче на развој његових музичких и физичких способности, на изграђивање естетског односа према музици и уметности уопште. Добро организован образовно-васпитни рад на свим степенима образовања, од вртића, преко основних и средњих школа, може значајно допринети формирању таквог склопа личности који ће успешно одговорити потребама савременог друштва. Адекватни планови и програми, као и педагошко-психолошки добро образовани музички педагози кључне су карике у овом ланцу. На наставнику је да организованим деловањем у оквиру наставе и ваннаставних активности код ученика развија интересовање, љубав према музици и ствара навике за активно слушање музике, да их подстиче на музички доживљај и систематски наводи на опажање естетских квалитета у уметничком делу. А стицање одговарајућих музичких знања омогућава боље разумевање дела. То води постепеном развијању способности самосталног процењивања – стварање сопственог суда.

Кључне речи: настава музичке културе, музичке способности, основна школа

УВОД

I

Музичка култура у основној школи је наставни предмет који има циљ да музику као тонску уметност, кроз разне садржаје рада у наставном процесу, што више приближи ученицима и код њих развије интересовање и љубав према овој уметности. Стварањем интересовања за музичку уметност и активним учествовањем ученика у свим видовима музичких активности доприноси се естетском и етичком развоју њихове личности. Како је настава музичке културе у млађим разредима основне школе веома сложена и специфична, одговорност учитеља је велика, јер он својим радом одлучујуће утиче на васпитанике. Учитељ, најпре, треба да познаје музичке способности својих ученика и да, у складу са тим, постави циљеве и задатке које ће остварити у настави, а затим да направи одговарајући избор програмских садржаја, наставних метода, облика, поступака и техника. На овај начин подстичу се и развијају музичке способности које ученику омогућавају да, више или мање, изводи, доживљава, опажа и разуме музику. Сазнајни процес у настави музичке културе заснива се на доживљају музике кроз песму и слушање музике. Основни принцип у остваривању циљева и задатака треба да буде активно учешће ученика на часу, а час музичке културе треба да буде доживљај за ученике. Усвајање знања ученика зависи од добре

организације часа, који мора бити добро планиран, осмишљен и занимљив. Настава треба да се одвија у ведрој и радној атмосфери. Разним облицима рада, техникама и очигледним средствима ученицима се преносе знања и комбинују разне методе у настави. Према својим садржајима наставни програм се реализује у неколико етапа. У првој етапи настава се своди на форме рада које највише одговарају психофизичком развоју ученика. То су: бројалице, песме, музичке игре, слушање музике и свирање на дечјим ритмичким инструментима. За успешно савладавање програмских садржаја у настави музичке културе неходно је начинити квалитетан спој традиционалних и савремених метода рада. Потребно је да професор разредне наставе води рачуна о могућностима ученика, о способности схватања и разумевања музичких садржаја. У средишту наставничког интересовања треба да буде развој ритмичких способности, опсега дечијег гласа, квалитета вокалне репродукције, чисте интонације и квалитета музичке меморије. Преко бројалица, брзалица, народних песама и музичких игара треба радити на развијању осећаја за ритам и метрику.

Настава музичке културе у корелацији са другим предметима је сасвим природна зато што музички садржаји носе елементе који помажу у савлађивању осталих наставних садржаја. Улога професора разредне наставе у буђењу интересовања код ученика према народној песми је незамењива. Зато се образовању професора разредне наставе и њиховом оспособљавању да знања стечена током свог школовања могу успешно и квалитетно примењивати у пракси посвећује велика пажња. У почетним разредима основне школе настава музичке културе, због своје динамичности, стварања веселе и радне атмосфере, тражи велику стручну и практичну ангажованост професора разредне наставе. Само у веселом и креативном окружењу музички доживљаји несвесно се претварају у музичке насладе. Музика, као уметност тонова, својим изражајним елементима ствара емоционални ефекат, расположење, које код слушаоца пре свега изазива одговарајућа осећања. Истовремено, потпуније разумевање музичког стваралаштва захтева концентрацију слушне пажње на одређену музичку појаву или законитост у чему одлучујућу улогу има интелект.

МУЗИЧКЕ СПОСОБНОСТИ УЧЕНИКА У МЛАЂИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

„Музичка стваралачка активност и слободно изражавање деце представља виши степен активирања музичких способности, које се стичу у свим музичким активностима, а као резултат креативног односа ученика према музици“ (Просветни гласник, број 5, 1995: 15). Приоритетни задатак учитеља јесте да мотивише и ослободи децу страха од неуспеха, критике или неуважавања њихових стваралачких активности, чак и када спонтано настају у игри. „Ове активности треба вредновати у смислу стваралачког ангажовања ученика, а не према квалитету насталог дела, јер и најскромније музичке импровизације су педагошки драгоцене“ (Просветни гласник, број 5, 1995: 15). Понекад је довољно пробудити стваралачки дух ученика и изазвати радост при самом чину стварања, а испољавање стваралачких потенцијала може бити правилан пут ка формирању стваралачке личности ученика и његовом свестраном развоју. Применом одговарајућих метода и облика рада у области дечјег стваралаштва код ученика се подстиче слободно изражавање, усмерава њихова стваралачка активност, избегава шаблонизирање и развија креативно мишљење. Учитељ анализира и вреднује радове на основу остварених задатака и активности ученика, без оцењивања уметничког квалитета. Анализа радова је завршна и важна етапа у реализацији стваралаштва, јер ученици морају имати повратну информацију о својим радовима. Конструктивистички став о учењу наглашава важност потпуних повратних информација које садрже опис тренутног стања (оствареност задатака), али и важност посматрања и праћења радова у току стварања; „иако се дечји радови не оцењују, кориговање грешака, усмеравање ученика и упућивање на промене неопходне су да би напредовали у даљем раду“ (Визек-Видовић, Влаховић-Штепић, Ријавец, Миљковић, 2003: 342). На тај начин ученике постепено оспособљавамо за самосталну анализу и естетско вредновање радова.

Према мишљењу Гордане Стојановић, нашег истакнутог методичара музике, „музичке способности деце развијају се и обликују полазећи од деци ближих, познатих, једноставних и лакших садржаја“ (Стојановић, 1996:9). Наиме, први музички доживљаји и искуства детета потичу из породице, тачније од мајчиног певања уз цупкање или љуљање у крилу. Касније, у контакту са вршњацима деца уче разбрајалице, питалице, брзалице, изреке, пословице... Музички педагог/учитељ користиће народне бројалице, питалице, брзалице, изреке и пословице, развиће ритам и говор деце што ће им помоћи у каснијем свирању на дечијим инструментима. Извођењем народних песама и игара проширују се естетска сазнања, богати естетска култура и подстиче естетско изражавање и стваралаштво. Учењем и његовањем правилног и изражајног извођења песме развијају се музичке способности (слух, ритам, музичка меморија). Према мишљењу Гордане Стојановић, нашег истакнутог методичара музике, „музичке способности деце развијају се и обликују полазећи од деци ближих, познатих, једноставних и лакших садржаја“ (Стојановић, 1996, 112).

Проучавањем музичких способности у новијој историји бавили су се углавном музички педагози и психолози, мада различитим приступима и са различитим научним и практичним циљевима, због чега још увек налазимо разилажења у ставовима и бројне дискусије. Оне се често односе на питања о самој природи музичких способности, тј. да ли је у питању једна способност или више њих, о стадијумима развоја, могућностима да се утиче на развој појединих видова способности, о начинима процењивања и мерења и сл. У овом поглављу ћемо настојати да прикажемо најрелевантније налазе о вокалним способностима како бисмо дефинисали могућности и начине да се ово својство препозна, процени или мери у оквиру процеса идентификације музички талентоване деце.

Анализа стручне педагошке и психолошке литературе везане за проблем истраживања упућује на могућност да се дефинишу два подручја, тј. два нивоа у оквиру којих различити видови музичких способности делују. Први ниво се односи на основне, слушне способности, тј. могућност да се звучне дражи чују, разумеју, структурирају, памте и пореде. Други, виши ниво музичких способности подразумева могућност да се музика емотивно доживи и естетски вреднује. Поједини аутори (нпр. Radoš, 2010; Vogunović, 2010) ову категорију способности изједначавају са музикалношћу. У сагласности са наведеном поделом, Винерова и Мартинова као базичну способност наводе „осетљивост за структуру музике“ (Winner & Martino, 2000: 102) што обухвата могућност опажања тоналитета, тонова, хармоније и ритма, као и способност доживљавања експресивних аспеката музике. Оне ипак посебан значај придају осетљивости за експресивна својства музике, сматрајући да се ово својство може сматрати индикатором урођеног музичког талента. Пре него што на крају овог одељка покушамо да дамо одговор на наведено питање, најпре ћемо изнети ставове појединих аутора (Mirčević-Radoš, 1983; 1996; Radoš, 2010;) који овом проблему прилазе на различите начине. К. Мирковић-Радош, значајан аутор у области психологије музике код нас, на основу резултата својих истраживања формулисала је хијерархијски модел структуре музичких способности (Mirčević-Radoš: 1983; 1996; Radoš, 2010). Први, најнижи, сензорни ниво (ниво сензација) подразумева једноставне способности слушне дискриминације или „способност да се чује“, што важи за најелементарнији вид музичких активности. На његовим темељима формира се други, ниво перцептивне организације, где важну улогу има перцепција висине тонова. Трећи је асоцијативни ниво у коме се посебна пажња усмерава на улогу музичког памћења, тј. музичке меморије као „способности да се уочи, схвати и упамти, односно препозна или репродукује ток музичких утисака“ (1983: 165). Четврти, највиши, релациони ниво представља синтезу флуидних и кристализованих музичких способности. Ауторка, наиме, сматра да се по аналогiji са теоријом о флуидној и кристализованој интелигенцији Рејмонда Катела (Cattell) може говорити о истим категоријама и када су у питању специфичне музичке способности. Флуидни, основни аспекти музикалности су они „превасходно урођени, 'слободни' од срединских утицаја док се кристализовани односе на музичка испољавања која се у развоју надовезују на флуидна и обликована су мотивацијом, образовањем и утицајем средине“ (Radoš, 2010: 63). Према овако

постављеном моделу о структури музичких способности можемо разликовати њихова два вида: базичне (основне, флуидне, способности нижег реда), које имају јаку генетску основу и под којима би се подразумевали осећај за висину тонова, осећај за ритам, музичка меморија, и сложеније (кристализоване, способности вишег реда), које се односе на доживљавање хармоније и естетско процењивање музике. Већина истраживача ће се сложити да су ови, највиши видови музичких испољавања, под релативно великим утицајем музичког искуства и учења. Суботникова и Џарвинова у својој концепцији развоја музичког талента (Subotnik & Jarvin, 2005) музичке способности посматрају у нешто ширем значењу. Према њима, почетне музичке способности које се даље развијају у компетенцију, ауторка термин музикалност користи као синоним музичких способности, нарочито када је реч о њиховим највишим нивоима (експертизу и елитни таленат) обухватају унутрашњу мотивацију, харизму и музикалност. Ова три елемента нису „васпитљива“, тј. имају јаку генетску основу. Унутрашња мотивација је повезана са нагоном да се комуницира кроз музику без обзира на често функционисање музичара у самоћи (вежбање, компоновање), док је музикалност уопштено конципирана као могућност музичке комуникације. Харизма као елемент музичких способности долази до изражаја касније у процесу развоја талента и односи се на способност да се „привуче“ публика, било снагом извођења или снагом личности.

II

Предмет истраживања које смо спровели је испитивање музичких, односно ритмичких и певачких способности ученика млађих разреда основних школа, њихових карактеристика и специфичности. Циљ је утврдити специфичности и степен развијености музичких - ритмичких и певачких способности ученика. Задаци истраживања су усмерени на испитивање и утврђивање осећаја за ритам, осећаја за висину тона, музичке меморије, обима гласа при вокалној репродукцији и степена развијености ритмичких и певачких способности ученика. Општа хипотеза од које смо пошли у истраживању гласи: Претпоставља се да су ритмичке и певачке способности ученика млађих разреда основних школа веома развијене.

Узорак у тестирању музичких способности сачињавају ученици са здравствено способним органима говора и слуха, без присиле и својевољно. Испитаници су ученици оба пола.

Табела 1: Број анкетираних ученика од 1 до 4 разреда

I	5	17%
II	8	27%
III	10	33%
IV	7	23%

Истраживање је обављено у новембру школске 2021/2022. године. За испитивање индивидуалних музичких способности са вокалном репродукцијом коришћена су четири теста за сваку, а распоређена су по следећем критеријуму компоненти музичких способности:

- I - примери за репродуковање говорног ритма,
- I - примери за репродуковање ритмичких мотива,
- III - примери за репродуковање мелодијских мотива,
- IV - примери за вокалну репродукцију научених песама.

Табела 2: Резултати успешности првог разреда

репродуковање говорног ритма	5/5	100%
репродуковање ритмичких мотива	4/5	80%
репродуковање мелодијских мотива	4/5	80%

вокалну репродукцију научених песама	5/5	100%
--------------------------------------	-----	------

Табела 3: Резултати успешности другог разреда

репродуковање говорног ритма	8/8	100%
репродуковање ритмичких мотива	8/8	100%
репродуковање мелодијских мотива	5/8	62%
вокалну репродукцију научених песама	7/8	90%

Табела 4: Резултати успешности трећег разреда

репродуковање говорног ритма	10/10	100%
репродуковање ритмичких мотива	10/10	100%
репродуковање мелодијских мотива	9/10	90%
вокалну репродукцију научених песама	9/10	100%

Табела 5: Резултати успешности четвртог разреда

репродуковање говорног ритма	7/7	100%
репродуковање ритмичких мотива	7/7	100%
репродуковање мелодијских мотива	6/7	90%
вокалну репродукцију научених песама	7/7	100%

На основу добијених резултата, можемо закључити да је највећа успешност уочена на тестовима за репродуковање говорног ритма; нешто мања на тестовима за репродуковање ритмичких мотива. Још мања успешност утврђена је на тестовима вокалне репродукције научених песама за а најмања при испитивању репродукције мелодијских мотива.

Испитивање је показало да су ритмичке способности ученика знатно развијеније у односу на певачке. Успешност испитаника на тестовима на основу којих процењујемо развијеност ритмичких способности испитаника, износи 90,83%, док успешност на тестовима за репродуковање мелодијских мотива и научених песама на основу којих одређујемо развијеност певачких способности испитаника, износи 61,65%. Треба истаћи да су испитаници на тестовима репродуковања мелодијских мотива показали најслабије резултате.

Разлике у музичким способностима ученика школа из узорка постоје. Сасвим друго стање показали су тестови за испитивање ритмичких способности. Успешност је изузетно већа од оне на тестовима за испитивање вокалних репродукција. Осећај за ритам испитаника је слабије развијен. Дијагностиковање, праћење и развој музичких способности неопходни су фактори у организацији музичке наставе у млађим разредима основне школе. Музичким образовањем треба надоградити оне елементе који нису урођени и то усађивањем оних мелодијских кретања и ритмичких врста

које ученици не поседују. Музичко образовање се лако може развијати на темељу музичких наслада, уз постојање нотне слике коју треба синхронизовати са звуком.

ЗАКЉУЧАК

Музика има огроман значај за развој сваког детета.

Учитељ, најпре, треба да познаје музичке способности својих ученика и да, у складу са тим, постави циљеве и задатке које ће остварити у настави. Од великог значаја, важно је подстицати и развијати музичке способности, које ученику омогућавају да изводи, опажа и разуме музику.

Приоритетни задатак учитеља јесте да мотивише и ослободи ученике страха од неуспеха. Применом одговарајућих метода и облика рада у области дечјег стваралаштва код ученика се подстиче слободно изражавање, усмерава њихова стваралачка активност, избегава шаблонизирање и развија креативно мишљење.

Извођењем народних песама и игара проширују се естетска сазнања, богати се естетска култура и подстиче естетско изражавање и стваралаштво. Учењем и неговањем правилног и изражајног извођења песме развијају се музичке способности (слух, ритам, музичка меморија).

На наставнику је да организованим деловањем у оквиру наставе и ваннаставних активности код ученика развија интересовање, љубав према музици и ствара навике за активно слушање музике, да их подстиче на музички доживљај и систематски наводи на опажање естетских квалитета у уметничком делу. Стицање одговарајућих музичких знања омогућава боље разумевање дела.

ЛИТЕРАТУРА

1. Банђур, В., Поткоњак, Н. (1999). Методологија педагогије. Београд: Савез педагошких друштава Србије.
2. Банђур, В., Поткоњак, Н. (1996). Педагошка истраживања у школи. Београд: Учитељски факултет - Центар за усавршавање руководиоца у образовању.
3. Банђур, В. (1996). Статистика у педагошком истраживању. Приштина: Универзитет у Приштини.
4. Братић, Т., Филиповић, Љ. (2001). Музичка култура у разредној настави. Јагодина: Учитељски факултет у Јагодини; Приштина: Факултет уметности у Приштини.
5. Брдарих, Р. (1986). Припремање наставника за наставу гласбене културе. Загреб: Школска књига.
6. Васиљевић, А. М. (1939). Интонација. Београд: Ј. Frajt.
7. Васиљевић, А. М. (1950). Југословенски музички фолклор I. Београд: Просвета.
8. Васиљевић, М. (1960). Народне мелодије лесковачког краја. Београд: Научно дело.
9. Васиљевић, З. (2000). Методика музичке писмености. Београд: Универзитет уметности.
10. Васиљевић, З. (1981). Музички буквар. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
11. Васиљевић, З., Стојановић, Г., Дробни, Т. (2000). Музичка радионица. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
12. Деспић, Д. (1997). Теорија музике. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
13. Круљ, С. Р., Стојановић, С., Круљ-Драшковић, Ј. (2007). Увод у методологију педагошких истраживања са статистиком. Врање: Учитељски факултет - Центар за научно истраживачки рад.
14. Кундачина, М., Банђур, В. (2007). Академско писање. Ужице: Учитељски факултет.
15. Лазаревић, Ж. (1993). Будућност основне школе и оспособљавање учитеља за остваривање њихове улоге, Настава и васпитање 1-2. Београд: Педагошко друштво Србије.
16. Мирковић-Радос, К. (1983). Психологија музичких способности. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

17. Мирковић-Радош, К. (1996). Психологија музике. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
18. Павловић, Б., Милићевић Тракиловић, Ј. (2013), Неговање и значај традиционалних народних игара са певањем у настави музичке културе, Узданица, X , бр. 1, Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 217–232.
19. Павловић, Б., Тракиловић, Д. (2014), Народна музичка традиција северног Косова у функцији наставе музичке културе у основној школи, Узданица, XI, бр. 1, Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 111–125.
20. Павловић, Б., Цицковић Сарајлић, Д. (2014), Улога наставе музичке културе у развијању хуманистичких, интеркултуралних и националних вредности.
21. Јовановић, Б., Поткоњак, Н., Зборник радова са научног скупа Улога образовања и васпитања у развијању хуманистичких, интеркултуралних и националних вредности, Косовска Митровица, Београд: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Српска академија образовања, 659–678.
22. Павловић, Б., Цицковић Сарајлић Д. (2014а): Васпитне вредности основношколске наставе музичке културе у време глобализације, (У): Милисављевић, М., Зборник радова са научног скупа Наука и глобализација, Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 1463–1474.
23. Пожгај, Ј. (1950). Методика музичке наставе. Загреб: Накладни завод Хрватске.
24. Ројко, П. (1981). Тестирање у музици. Загреб: Музиколошки завод музичке академије.
25. Radoš, K. (2010). Psihologija muzike (drugo dopunjeno izdanje). Zavod za udžbenike, Beograd
26. Стојановић, Г. (1996). Настава музичке културе од I до IV разреда основне школе. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
27. Тајчевић, М. (1990). Основна теорија музике. Београд: Просвета.
28. Тракиловић, Д. (1998), Музичка култура са методиком у разредној настави, Бијељина: Учитељски факултет.
29. Winner, E. & Martino, G. (2000). Giftedness in Non-Academic Domains: The Case of the Visual Arts and Music. In: K. Heller, F. Mönks, R. Sternberg & R. Subotnik 276 (Eds). International Handbook of Giftedness and Talent, 2nd Edition. Elsevier Science Ltd, Kidlington, Oxford, Oxford. 95-110.